

heid en vorstendom. Dat was een geheel andere strijd dan die van het proletariaat. De bourgeoisie was geen uitgebuite klasse, die naar opheffing van de uitbuiing streefde; neen, haar stond de heerschappij van de oude machten in den weg, omdat zij zelf wilde heerschen. Zij grondde haar aanspraken op het bewustzijn, dat zij de belangrijkste klasse van de maatschappij, de leidster van de produktie was. Wat konden de oude klassen, die nuttelooze, overbodige parasieten geworden waren, daar tegenover plaatsen? Zij beriepen zich eenvoudig op de overlevering, op hun van oudsher overgeleverd goddelijk recht. Met de godsdienstige leerstellingen hielden de geestelijken de groote domme volks-massa in afhankelijkheid en deze leerstellingen werden tegenover de aanspraken van de bourgeoisie geplaatst.

Daarom was de bourgeoisie in haar eigen belang verplicht de heiligheid van deze traditie en de waarheid van den godsdienst te ondermijnen. De natuurwetenschap werd haar wapen; de wetenschap stelde zij tegenover het geloof, de pas ontdekte natuurwetten tegenover de openbaring. Wanneer door de resultaten van het natuuronderzoek be-wezen werd, dat de leeringen van de geestelijken slechts leugen en bedrog waren, zoo was daarmee de goddelijke autoriteit van deze geestelijken naar de maan en was de heiligheid van het traditioneele overgeërfde recht der feudale klassen vernietigd. Daarmede waren natuurlijk deze klassen zelf nog niet overwonnen; materiele macht kan alleen door materiele macht ten val gebracht worden, maar ook geestelijke wapenen worden tot materiele machtsmiddelen. Daarom hechte de opkomende burgerij zulk een groote waarde aan de natuurwetenschap.

Hier kwam nu het Darwinisme juist van pas. Want veel meer dan eenige andere wetenschappelijke uitkomst was deze leer in tegenspraak met de bijbelsche teksten: de dierlijke afstamming van den mensch vernietigde den grondslag van de christelijke dogma's. Daarom werd het Darwinisme dadelijk met vuur door de bourgeoisie aanvaard.

Niet in Engeland. Daaraan kunnen wij juist zien, hoe belangrijk voor verbreiding zijn rol in den klassenstrijd was. In Engeland had men geen klasse, die er belang bij had het als wapen in een klassenstrijd te gebruiken. In Engeland heerschte de bourgeoisie reeds een paar eeuwen, en sinds zij eenmaal met koningschap en kerk een compromis gesloten had, bewees zij hun een traditioneele eerbied. Zij had er als massa geen enkel belang bij de leerstellingen van den godsdienst aan te tasten of te vernietigen. Daarom werd de nieuwe theorie in Engeland weliswaar veel gelezen, maar zij bracht niemand in beroering. Zij bleef een theorie van geleerden, zonder groote praktische beteekenis. Darwin zelf beschouwde haar ook als zoodanig en hij vermeed opzettelijk zijn theorie dadelijk op de menschen toe te passen om het godsdienstig vooroordeel niet te kwetsen. Slechts aarzelend ging hij later daartoe over, nadat anderen deze schrede reeds lang gedaan hadden. In een brief aan Haeckel beklagde hij zich er ook over, dat zijn theorie op zóóveel vooroordeel en onverschilligheid stiet, dat hij niet verwachtte haar algemeene erkenning zelf nog te zullen beleven.

Maar in Duitschland, kon Haeckel hem antwoorden, was het geheel anders, daar werd zij vol geestdrift ontvangen. In Duitschland maakte de bourgeoisie zich juist, toen de theorie van Darwin verscheen, tot een nieuwen strijd tegen het absolutisme en de jonkerheerschappij gereed. Aan de spits van de liberale burgerij stonden de intellectueelen die zich, nog sterker dan deze burgerij zelf, door de achterlijke toestanden beklemd voelden en den geestelijken strijd met des te meer spektakel moesten voeren, des te flauwhartiger de bourgeoisie zich in den politieken strijd toonde. *Ernst Haeckel*, een natuuronderzoeker van beteekenis, maar nog meer een koene strijdersnatuur, trok in zijn werk „Natuurlijke Schep-pingsgeschiedenis“ uit het Darwinisme dadelijk de verfstrek-kende, tegen den godsdienst gerichte konsekwenties. Zoo vond de leer van Darwin in Duitschland weldra in breede kringen een geestdriftige ontvangst, waar een even scherpe bestrijding

van de andere zijde tegenover stond. En dezelfde strijd vond ook in andere landen op het vasteland plaats. Overal had de vooruitstrevende liberale burgerij tegen reactionaire machten te strijden, die of de heerschappij in handen hadden of, steunende op de godsdienstige kleinburgerlijke klassen, haar trachtten te veroveren. Onder dergelijke omstandigheden werd ook de wetenschappelijke strijd met de hartstocht van een klassenstrijd gevoerd. De geschriften, die vóór en tegen het Darwinisme verschenen, dragen zodoende ondanks de wetenschappelijke namen van hun schrijvers het karakter van maatschappelijke strijdschriften. Met den maatstaf van de wetenschap gemeten zijn veel van de populaire geschriften van Haeckel uiterst oppervlakkig, terwijl dikwijls de argumenten en tegenwerpingen zijner tegenstanders in ongelooflijke domheid slechts in de strijdschriften tegen het Marxisme hun weerga vinden.

Deze nauwe samenhang tusschen het Darwinisme en den klassenstrijd der bourgeoisie heeft ook hun verdere lotgevallen aan elkander verbonden. Deze klassenstrijd werd, zooals bekend is, niet ten einde gevoerd, maar verliep spoedig in het zand. In Duitschland bekeerden zich voor en na '70 steeds breedere kringen van de bourgeoisie tot aanbidders van de Rijksheerlijkheid. De intellectueelen namen gaandeweg den zelfden draai en werden gehoorzame dienaars van den Staat. Onder de geleerden groeide de reaktionaire gezindheid; dezelfde professoren, die zich met trots de geestelijke lijfwacht der Hohenzollern noemden, verkondigden in hun redevoeringen over de grenzen der natuurkennis en de onoplosbare wereld-raadsels het bankroet van de wetenschappelijke wereld-beschouwing, een bewijs, hoe nauw de reaktie op politiek en op geestelijk gebied samenhangt.

Deze ontwikkeling had in meerdere of mindere mate in alle landen plaats. Overal begon het socialistische proletariaat op te treden, overal bedreigde de toenemende arbeidersbeweging de heerschende orde, en daarmee kregen de reaktionaire tendensen in de bourgeoisie steeds meer de overhand. Zij had

geen belang meer bij de bestrijding van den godsdienst; de vroeger zoo heftig gevoerde strijd tusschen de vooruitstrevende en de reaktionaire richting werd steeds meer een pietluttig gekibbel binnen den kring der heerschende klasse, tot een partijruzie, waarin de partijen weliswaar met geweldige slagwoorden om zich heen smeten, maar in werkelijkheid steeds dichterbij elkaar kwamen. De belangstelling voor de wetenschap als revolutionair wapen in den klassenstrijd verdween, terwijl de reaktionair-christelijke richting, die het volk zijn godsdienst wilde doen behouden, steeds machtiger en brutaler optrad. Met de behoefte aan wetenschap veranderde ook de waardeering van de wetenschap. Vroeger had de beschaafde bourgeoisie op de wetenschap een materialistische, anti-godsdienstige wereldbeschouwing opgebouwd, waarin zij alle raadsels der wereld opgelost zag. Nu nam de mystiek meer en meer toe; wat de wetenschap reeds verklaard had, leek gering, wat onverklaard bleef en onverklaarbaar scheen, leek reuzengroot en omvatte de gewichtigste levensvragen. Een sceptische, kritische, twijfelende stemming tegenover de vroeger zoo toegejuichte wetenschap won meer en meer veld.

Dat bleek ook uit de houding tegenover het Darwinisme. Wat verklaarde die leer van Darwin toch eigenlijk? De wezenlijke raadsels liet zij alle onopgelost! Vanwaar kwam die wonderbaarlijke natuur der vererving, vanwaar het vermogen der levende wezens zich doelmatig te veranderen? Hier ligt het eigenlijke geheimzinnige levensraadsel, waarbij men met mechanische principes niets uitrichten kan. En wat is bovendien van dat heele Darwinisme onder de latere kritische onderzoekingen over gebleven?

Natuurlijk was de wetenschap sinds Darwin niet stil blijven staan, maar had integendeel door zijn theorie een nog veel sneller tempo gekregen. De oplossing van een vraagstuk geeft steeds weder een aantal nieuwe vraagstukken op, die achter het eerste stonden en nu op den voorgrond treden. De wetten der overerving, die Darwin eenvoudig als grondslag had moeten aannemen, werden steeds beter

onderzocht. Over de aparte factoren van de ontwikkeling en den strijd om het bestaan werd neftig gestreden; terwijl sommigen de aandacht op de veranderingen vestigden, die een gevolg waren van de oefening en de aanpassing gedurende het leven (dus het principe van Lamarck) werd de erfelijkheid van dergelijke veranderingen door andere geleerden, zooals Weissmann, ten stelligste ontkend. Terwijl Darwin steeds slechts uiterst langzame, gaandeweg plaats hebbende veranderingen aangenomen had, vond De Vries gevallen van plotselinge sprongsgewijs optredende nieuwe soorten. Terwijl in den grond daardoor het gebouw van de afstammingsleer steeds vaster en hechter opgebouwd werd, maakten deze voortdurende verbeteringen aan de afzonderlijke deelen dikwijls den indruk, alsof die nieuwere onderzoekingen van het trotsche gebouw van het Darwinisme geen stuk heel lieten. Daardoor werd de schijn gewekt, alsof de toenemende reactie hier aan het langste eind trok. Elke vooruitgang, die een nieuw licht op de zaak liet vallen, werd dadelijk als „een bankroet van het Darwinisme“ uitgebazuind en in reaktionairen zin geëxploiteerd. Tegelijkertijd werkt de maatschappelijke opvatting op de wetenschap terug. Reaktionaire geleerden halen er tot verklaring van de levensverschijnselen geheimzinnige geestelijke principes bij in en beweren, dat het bij de levende wezens zonder een niet verder verklaarbare innerlijke „doelstrevendheid“ niet gaat. Hieruit blijkt de behoefte om het bovennatuurlijke, het onverklaarbare, dat het Darwinisme uit den weg geruimd had, door een achterdeurtje weer in te voeren — een uitvloeisel van de toenemende reactie onder de klasse, die in het begin de banierdrager van het Darwinisme geweest was.

Het Darwinisme tegen het Socialisme.

Het Darwinisme had aan de bourgeoisie in haar strijd tegen de oude machten uitstekende diensten bewezen. Het kon dus niet uitblijven, dat zij het ook tegen haar nieuwen

vijand, tegen het proletariaat, gebruikte. Niet, dat het proletariaat het Darwinisme vijandig gezind was. Integendeel; juist de woordvoerders van het proletariaat, de socialisten Marx en Engels in de eerste plaats, hadden de theorie van Darwin met de levendigste belangstelling begroet, en de socialistische arbeiders bestudeerden het Darwinisme met den grootsten ijver, omdat zij er een steun voor hun eigen leer in zagen. Niet in den zin, zooals oppervlakkige tegenstanders wel eens meenen, dat zij het Darwinisme tot den grondslag van het socialisme willen maken; maatschappelijke eischen kunnen slechts op maatschappelijke argumenten steunen. Maar wel in dezen zin, dat Darwins bewijs, dat ook in de schijnbaar gelijkblijvende, organische wereld een ontwikkeling plaats vindt, Marx' leer van de voortgaande maatschappelijke ontwikkeling prachtig aanvult en bevestigt.

Toch lag het in den aard van de zaak, dat de bourgeoisie dit Darwinisme tegen het proletariaat aanwendde. *Zij strijdt naar twee fronten* en dat weten de reaktionaire klassen. Wanneer de bourgeoisie een aanval doet op hun autoriteit, om zich in hun plaats te zetten, dan antwoorden zij door op het gevaar te wijzen, dat *alle* autoriteit vernietigd zal worden. Zij wijzen naar het proletariaat, dat reeds gereed staat in den rug van de bourgeoisie op te marcheerden, en daarmee hopen zij de burgerlijke klasse van revolutionair optreden af te schrikken. Natuurlijk antwoorden dan de vertegenwoordigers van de bourgeoisie: dat heeft geen nood, onze wetenschap weerlegt slechts uwe onhoudbare autoriteit en zij steunt ons juist in onzen strijd tegen de vijanden van alle orde.

Op een Natuurkundig Congres in het jaar 1877 bestreed de reaktionaire politicus en geleerde Virchow het Darwinisme met het argument, dat het de baan voor het socialisme effent. „Weest voorzichtig met deze theorie“, riep hij de Darwinisten toe, „want zij is met de theorieën verwant, die in een naburig land zooveel verschrikkingen gebracht heeft.“ Deze toespeling op de Parijsche kommune moest

juist in den tijd van de beginnende socialistenwet geweldig pakken. Maar wat moeten we van de wetenschap van een professor zeggen, die het Darwinisme met het argument bestrijdt: het mag niet juist zijn, omdat het zoo gevaarlijk is! Dit verwijt van bondgenootschap met die roode omverwerpers der orde kon Haeckel niet op de door hem verdedigde leer laten zitten. Hij heeft toen dadelijk, en ook later nog herhaalde malen op dezelfde wijze, uiteengezet, dat het Darwinisme juist de onhoudbaarheid van de socialistische eischen aantoonde en dat Darwinisme en socialisme „elkander verdragen als water en vuur”!

De argumenten behoeft men ook niet ver te zoeken. Juist door de wijze van het ontstaan van Darwins leer liggen zij direct voor de hand. Darwins strijd om het bestaan vond zijn model in de kapitalistische concurrentie; nu werd omgekeerd de kapitalistische concurrentie met den strijd om het bestaan van de dieren vergeleken en daardoor tot de waardigheid van een natuurwet verheven.

Wij willen Haeckels redeneering, waarvan we de hoofdgedachten bij de meeste schrijvers terugvinden, die op gelijke wijze het socialisme door middel van het Darwinisme bestrijden, eens nagaan.

Het socialisme, zegt hij, is een theorie, die de natuurlijke gelijkheid der menschen vooropstelt en naar hun maatschappelijke gelijkheid streeft: gelijke rechten, gelijke plichten, gelijk bezit, gelijk genot. *Maar het Darwinisme geeft juist de wetenschappelijke verklaring voor de ongelijkheid.* De afstammingsleer toont aan, dat de ontwikkeling van de dieren plaats vindt in de richting van een steeds grootere differentieering van of arbeidsverdeeling tusschen de afzonderlijke organen. Hoe hooger ontwikkeld, hoe volmaakter het dier, des te grooter is deze innerlijke ongelijkheid geworden. Ook in de maatschappij zien wij deze arbeidsverdeeling tusschen beroepen, klassen enz. en hoe hooger ontwikkeld een maatschappij is, des te verder heeft zich deze arbeidsverdeeling uitgebreid met het daarbij behorende verschil in bekwaam-

heid, inspanning, bezit en loon. Daarom is deze afstammingsleer „als het beste tegengift tegen den grenzenlozen onzin van de socialistische gelijkmakerij aan te bevelen.”

Nog meer geldt dit voor de bijzondere selectietheorie van Darwin. Het socialisme wil de concurrentie, den wedstrijd om het bestaan opheffen. Maar het Darwinisme leert, dat deze strijd natuurlijk en onvermijdelijk is en niets anders dan de menschenlijke vorm van een natuurwet, die voor de geheele organische wereld geldt. En hij is niet alleen natuurlijk, maar ook *nuttig* en heilzaam. *De strijd schept een steeds grootere volmaaktheid en deze volmaking bestaat in de voortdurende uitroeiing van de ongeschikten.* Alleen de uitgelezen minderheid van de bevoorrechte flinksten is in staat aan de concurrentie het hoofd te bieden, terwijl de groote meerderheid noodzakelijk ellendig moet omkomen. Allen zijn geroepen, maar weinigen zijn uitverkoren. De strijd om het bestaan is tegelijk een *overwinning der besten*, terwijl de slechten, de ondeugdelijken, te gronde gaan. Men kan dat betreuren, evenals men het b.v. ook betreuren kan dat alle menschen moeten sterven, maar daarmee kan men dit feit loochenen noch veranderen.

Hier moeten we opmerken, hoe een kleine verwisseling van ongeveer gelijkbeteekenende woorden inderdaad de strekking heeft het kapitalisme te verdedigen. Darwin sprak van het in leven blijven der passendsten, van diegenen, die het best aan de omstandigheden zijn aangepast. Daar zij echter tegelijkertijd in den strijd de anderen door hun betere organisatie verslaan, kan men er licht toe komen hen de flinksten en tenslotte zelfs de „besten” — deze uitdrukking heeft Herbert Spencer het eerst gebruikt — te noemen. Daardoor werden dan tegelijk de overwinnaars in den maatschappelijken strijd, de grootkapitalisten, tot de beste menschen geproclameerd.

Haeckel is in hoofdzaak steeds bij deze opvatting gebleven; in 1892 liet hij zich nog als volgt uit: „Het Darwinisme — de selectie-theorie — vertoont zich in het licht van een

onbevangen kritiek als een aristocratisch principe: het berust op de „uitverkiezing der besten“! De verdeeling van den arbeid, waarop voornamelijk de voortgaande ontwikkeling van de organische wereld berust, bewerkt noodzakelijk een steeds meer uiteenloopen van karakter, een voortdurend grooter wordende ongelijkheid van de individuen, van hun werk, van hun ontwikkeling, van hun positie. Hoe hooger zich de menschelijke kultuur verheft, des te grooter moeten de tragsgewijze verschillen der arbeidersklassen worden, die aan haar ingewikkelde machinerie samenwerken. Het communisme en de gelijkheid van bestaansvoorwaarden en van verplichtingen, waar het socialisme naar streeft, zouden daarentegen hetzelfde beteekenen als terugval in de barbaarschheid, in den dierlijken oertoestand der ruwe natuervolken.“

De Engelsche filosoof Herbert Spencer had reeds vòòr Darwin een maatschappijleer, die *een theorie van het burgerlijk individualisme* was, op den strijd om het bestaan opgebouwd en deze later met het Darwinisme in den nauwsten samenhang gebracht. In de dierenwereld worden voortdurend de oude, ziekelijke en zwakke dieren uitgeroeid, terwijl alleen de gezonde en krachtige overblijven. Zoo is de strijd om het bestaan tegelijkertijd een *zuiveringsproces van het ras*, dat op deze manier voor slechter worden bewaard blijft. Dit is het heilzame uitwerksel van den strijd, waarin ieder al naar zijn inspanning en geaardheid meer of minder succes heeft, dat de grootst mogelijke volmaaktheid door een straf régime verzekerd wordt. Houdt deze wedstrijd op, en is ieder zonder strijd, zonder inspanning van zijn levensonderhoud zeker, dan moet het ras noodzakelijk achteruit gaan. Wordt het zwakke, het ondeugdelijke, het ziekelijke kunstmatig beschermd en in het leven gehouden, dan moet een geleidelijke ontaarding, een verslechtering van het ras een onvermijdelijk gevolg daarvan zijn. Gaat het mededoogen, dat zich in weldadigheid uit, verstandige grenzen te buiten, dan mist het zijn doel: inplaats van lijden te verzachten, ver-

groot zij het totaal van het lijden voor de nakomelingen. De goede uitwerking van den mededoogenloozen strijd om het bestaan zien we bij de wilde dieren: zij stralen alle van gezondheid en kracht, omdat zij zich alle door een harde school van duizenden gevaren en moeilijkheden naar boven moesten werken, waarin alles, waaraan ook maar het minste mankeerde, te gronde ging. Bij menschen en huisdieren zijn ziekte en zwakte zoo algemeen, omdat wat ziek en zwak is hier uit menschelijke overwegingen kunstmatig in het leven gehouden wordt. Het socialisme, dat den bestaanden strijd om het bestaan in den menschenwereld wil opheffen, zal daardoor noodzakelijk *een steeds voortgaande lichamelijke en geestelijke ontaarding der menschheid bewerken*.

Dit zijn de hoofdgedachten van de redeneering, die het Darwinisme als wapen ter verdediging der burgerlijke orde aanwendt. Zoo sterk deze argumenten op het eerste gezicht lijken, was het toch voor de socialistische woordvoerders niet moeilijk haar onhoudbaarheid aan te toonen. Want voor het grootste deel zijn het de oude argumenten, die hier voor het kapitalisme tegen het socialisme aangevoerd worden, alleen maar met darwinistische uitdrukkingen nieuw uitgedost, en zij getuigen van even groote onkunde van het socialisme als van het kapitalisme.

Vergelijkt men de maatschappij met een dierlijk lichaam, dan ziet men het onderscheid over het hoofd, dat de aparte menschen niet, zooals de cellen en organen van het lichaam, volkomen ongelijk zijn, maar alleen verschillen in den graad hunner eigenschappen. De arbeidsverdeeling kan dus in de maatschappij niet zoo ver gaan dat in één mensch alle andere vermogens geheel verschrompelen ten bate van één enkele. Overigens weet ieder, die iets van het socialisme afweet, dat een doelmatige arbeidsverdeeling niet met het socialisme verdwijnt, maar dan eerst op de juiste wijze mogelijk wordt. Niet het verschil tusschen de arbeidende menschen, tusschen hun aanleg en hun bezigheden zal verdwijnen, maar alleen *het onderscheid tusschen arbeiders en uitbuiters*.

Voor de dieren is het zonder twijfel juist, dat in den strijd om het bestaan de lichamelijk volmaaktste, de krachtigste en gezondste dieren de overwinning behalen. Maar dat geldt niet voor de kapitalistische concurrentie. Daar hangt de overwinning niet van de persoonlijke volmaaktheid van den strijder af. Mogen vooral in de kleinburgerlijke wereld talent in zaken doen en energie een rol spelen, bij de verdere ontwikkeling der maatschappij hangt de zege steeds meer van het *kapitaalbezit* af. Het grootere kapitaal overwint het kleinere, ook waar het kleinere zich in de knapste handen bevindt. Niet de persoonlijke eigenschappen, maar het geldbezit, de rijkdom beslist over het succes in den strijd om het bestaan. De bezitters van het kleinere kapitaal gaan daarbij niet als menschen te gronde, maar alleen als kapitalisten; *zij worden niet uit het leven, maar uit de bourgeoisie verwijderd*. De kapitalistische konkurrentiestrijd is dus iets geheel anders, zoowel in voorwaarden als in resultaat, dan de strijd om het bestaan in de dierenwereld.

De menschen, die als *menschen* te gronde gaan, zijn *leden eener andere klasse*, die aan den konkurrentiestrijd in het geheel niet deelnemen. De arbeiders gaan geen wedstrijd met de kapitalisten aan, maar verkoopen hun hun arbeidskracht. Zij hebben door hun *gemis aan bezit* niet eens de gelegenheid hun misschien voortreffelijke persoonlijke bequaamheden met die der kapitalisten te meten. Zij zijn niet arm en ellendig, omdat zij het door hun geringe „deugdelijkheid” in den konkurrentiestrijd afleggen, maar omdat *hun arbeidskracht te laag betaald* wordt. Daarom gaan hun kinderen, mogen zij van nature krachtig en gezond zijn, in grooten getale te gronde, terwijl de kinderen der rijken, ook bij den ongunstigsten aanleg, zorgvuldig verpleegd en beschermd worden. De zwakte, *die* hier den ondergang bewerkt, is geen natuurlijke, overgeërfde aanleg, maar een uiterlijke omstandigheid. Door uitbuiting, door omlaagdrukken der loonen, door werkeloosheid, krisissen, slechte wonings-

toestanden, langen arbeidstijd schept het kapitalisme *kunstmatig al die ongunstige omstandigheden*, waardoor een zoo groot aantal sterke, levenskrachtige kiemen — dikwijls de krachtigste — te gronde gaan.

Het was dus voor de sociaaldemokraten niet moeilijk de onhoudbaarheid van die toepassing van het Darwinisme op de maatschappij aan te toonen. Maar het waren niet alleen de sociaaldemokraten, die tegen de redeneering van de bourgeois-Darwinisten opkwamen. Want deze redeneering was niet alleen een verdediging van de burgerlijke maatschappij, neen, zij was de verdediging van de hardvochtigste uitzuigerij, van het meedoogenlooze neertrappen van al het zwakke. *Macht is recht*, dat was de inhoud van deze leer, *het succes bewijst de volmaaktheid*. Zij was niet alleen tegen het socialisme, maar ook tegen alle *sociale hervormingen* en *alle philanthropie* gericht, die de ergste ellende en de meest opvallende gebreken onzer maatschappelijke orde trachten te verzachten. Daarom traden de sociale hervormers en de philanthropen, de ethisch-aangelegde bourgeois tegen deze leer op. Zij hadden er des te meer reden toe, omdat die leer in den grond voor de burgerlijke maatschappij zelf zeer gevaarlijk was. Want reeds begon het proletariaat op te komen en beriep zich voor zijn recht op zijn stijgende macht. Daarom moesten allen, die van den machtsstrijd niets wilden weten en het proletariaat met een verbeterd kapitalisme trachtten te verzoenen, de leer der bourgeois-Darwinisten bestrijden.

Zij legden daarbij natuurlijk voor alles den nadruk op den ethischen kant van de vraag, waarin zij door de ethische socialistten, die het socialisme op de ethiek willen grondvesten, werden gesteund. Zijn de eigenschappen, die de overwinning in den kapitalistischen konkurrentiestrijd verzekeren, ook die eigenschappen, waarvan men de versterking in het belang van den vooruitgang moet wenschen? Neen, juist het tegendeel! Sluwheid, gewetenloosheid, bedrog, daarin bestaat het „zakentalent”, dat in de zaken-

wereld in staat stelt om vooruit te komen. In den fellen concurrentiestrijd is ten slotte elk middel goed, dat juist voorbij de poort der gevangenis voert, en het strafwetboek wordt de eenige maatstaf voor wat zedelijk geoorloofd is. De kapitalistische strijd om het bestaan brengt *niet* de overwinning van de deugdelijksten in moreelen zin, daarom is ook geen zedelijke verbetering, maar eerder een verslechtering der menschheid zijn gevolg. Maar juist daarom moeten de menschen in dezen strijd ingrijpen. De strijd om het bestaan *mag* in de menschelijke maatschappij niet naar de ruwe meedogenlooze wet der dierenwereld gestreden worden. De mensch is geen dier. Als vrij, als zedelijk wezen, dat zich een hooger doel voor oogen stelt, moet hij het onbeteugelde werken van deze natuurwet opheffen. Hij kan den strijd verzachten en een redelijke en zedelijke wereldorde in de plaats van de dierlijke stellen.

Bij deze laatste opvatting valt op te merken, dat van een opheffing van een natuurwet natuurlijk geen sprake kan zijn. Het idee, dat een wet niet gelden *mag*, omdat zij in tegenspraak is met onze zedelijke gevoelens, is tegenover een werkelijke natuurwet onzin. Men heeft slechts na te gaan, of en in welke mate zij onder verschillende voorwaarden geldt. En in dit opzicht is voldoende gebleken, dat men tot foutieve en verkeerde gevolgtrekkingen komt, wanneer men zonder kritiek de grondbeginselen van het Darwinisme op de menschenwereld toepast.

Natuurprincipe en maatschappijleer.

Nu is dit resultaat niet toevallig. Darwinisme en Marxisme zijn twee verschillende theorieën, waarvan de eene voor de dierenwereld en de andere voor de maatschappij geldt. Zij vullen elkander in dezen zin aan, dat de dierenwereld zich volgens de regels van het Darwinisme ontwikkelt tot aan den mensch en dat voor de menschen vanaf het oogenblik, dat zij zich uit de dierenwereld verheffen, het Marxisme de

verdere ontwikkelingswet vormt. Wanneer men echter de eene leer wil overdragen op het gebied van de andere, waar geheel andere wetten gelden, dan moet men noodzakelijk tot valsche gevolgtrekkingen komen.

Dit is vooral het geval, wanneer men uit een natuurprincipe wil afleiden, welke maatschappijvorm de natuurlijke, met de natuur het meest in overeenstemming is. Dat was juist het streven der bourgeois-Darwinisten, dat zij uit het voor de dierenwereld geldende Darwinisme afleidden, dat de kapitalistische maatschappijorde, die daarmee in overeenstemming is, daarom de natuurlijke orde is en steeds moet blijven bestaan. Omgekeerd zijn er ook socialistten geweest, die op dezelfde wijze van het socialisme bewijzen wilden, dat het de natuurlijke orde is. Onder het kapitalisme, redeneeren zij, wordt de strijd om het bestaan, de wedstrijd, door de menschen niet met gelijke wapenen gevoerd, maar met kunstmatig ongelijke wapenen. Het natuurlijke overwicht van de gezondere, sterkere, schoonere, intelligentere of zedelijk betere individuen kan zich niet doen gelden omdat geboorte, stand en vooral geldbezit den uitslag van den strijd beheerschen. Het socialisme heft deze onnatuurlijke ongelijkheid op, het maakt de voorwaarden voor allen even gunstig en daardoor kan de werkelijke strijd om het bestaan, waarin de persoonlijke voortreffelijkheid den doorslag geeft, voor het allereerst gestreden worden. Volgens Darwinistische principes zou dus de socialistische produktie-orde de werkelijk natuurlijke en logische te noemen zijn.

Als kritische tegenhanger van de opvattingen van de bourgeois-Darwinisten is deze redeneering niet kwaad, maar zij gaat even mank als gene. Deze beide tegenovergestelde bewijzen zijn in gelijke mate valsche, omdat zij beide van het reeds lang overwonnen standpunt uitgaan, dat er ééne bepaalde natuurlijke of logische maatschappijorde zou bestaan.

Het Marxisme heeft ons geleerd, dat zoo iets als een natuurlijke maatschappijorde heelemaal niet bestaat en niet

bestaan kan. Of anders gezegd: dat elke maatschappijorde natuurlijk is. Want elke maatschappijorde is noodzakelijk en natuurlijk onder de voorhanden voorwaarden, waarop zij berust. Er bestaat niet ééne bepaalde maatschappijorde, die er aanspraak op kan maken als de natuurlijke te gelden, maar de meest verschillende maatschappijorden volgen elkander door de ontwikkeling der produktiekrachten op en elke is op háár tijd precies even natuurlijk, als de volgende in een lateren tijd. Het kapitalisme is niet de eenige natuurlijke orde, zooals de bourgeoisie gelooft, evenmin als de een of andere socialistische wereldorde de eenig natuurlijke is, zooals sommige socialisten ons willen bewijzen. Het kapitalisme was onder de voorwaarden van de 19de eeuw natuurlijk, zooals het feodalisme dit was onder die der middeleeuwen en het socialisme dit zijn zal bij den toekomstigen ontwikkelingstrap der produktiekrachten. De poging om ééne bepaalde maatschappijorde voor de eenig natuurlijke uit te geven, heeft even weinig reden van bestaan, als wanneer men het een of andere dier voor het volmaaktste dier wilde uitgeven. Het Darwinisme leert ons toch, dat elk dier in zijn soort, voor zijn bijzondere levensomstandigheden, even volmaakt gebouwd, d.w.z. even goed aangepast is, en op gelijke wijze leert het Marxisme, dat elke maatschappijorde aan haar voorwaarden aangepast en in dezen zin goed en voortreffelijk is.

Dat is de hoofdoorzaak, waardoor de poging der bourgeois-Darwinisten, om het ondergaande kapitalisme door middel van het Darwinisme te verdedigen, noodzakelijk moest mislukken. Natuurwetenschappelijke argumenten moeten in maatschappelijke kwesties bijna altijd tot verkeerde gevolgtrekkingen leiden, want de natuur blijft in hoofdtrekken gedurende de geschiedenis der menschheid steeds gelijk, terwijl de vormen der maatschappij in dezen tijd snel en voortdurend wisselen. Wat de maatschappij in beweging brengt en in de maatschappelijke ontwikkeling een rol speelt, kan slechts uit de bestudeering van deze

maatschappij zelf blijken. Marxisme en Darwinisme moeten dus elk op hun eigen terrein blijven; zij staan onafhankelijk naast elkander en hebben direct niets met elkander te maken.

Nu doet zich echter een gewichtige vraag voor. Kunnen wij bij dit resultaat blijven staan, dat voor de maatschappij alleen het Marxisme en voor de organische wereld alleen het Darwinisme geldt, zonder dat de een zich op het terrein van den ander mag begeven? Voor de practijk is het heel gemakkelijk om één principe voor de menschenwereld en een ander voor de dierenwereld te hebben. Maar daarbij wordt over het hoofd gezien, *dat de mensch ook een dier is.* De mensch heeft zich uit het dier ontwikkeld en de wetten, die voor de dierenwereld gelden, kunnen nu toch voor hem niet zoo ineens haar geldigheid verliezen. Weliswaar is de mensch een zeer bijzonder dier. Maar dan is het ook noodig uit het bijzondere, dat den mensch van het dier onderscheidt, af te leiden, waarom het voor de dieren geldende principe voor de menschen niet meer opgaat of een anderen vorm aanneemt.

Hier ligt voor ons dus nog een verder probleem. Voor de bourgeois-Darwinisten bestaat dit probleem niet; zij verklaren den mensch eenvoudig voor een dier en passen dus het principe van het Darwinisme zonder meer op den mensch toe. Tot welke onjuiste gevolgtrekkingen zij daarbij komen, hebben wij gezien. Voor ons is de zaak niet zoo eenvoudig: wij moeten eerst uitmaken wat het verschil tusschen menschen en dieren is en uit die verschillen moet dan blijken, waarom de principes van het Darwinisme in de menschenwereld tot geheel andere principes veranderden, tot die van het Marxisme.

Het maatschappelijk samenleven.

De eerste bijzonderheid, die wij bij den mensch opmerken, is deze, dat hij een *maatschappelijk wezen* is. Daarin onderscheidt hij zich nu weliswaar niet van alle dieren, want

ook onder de dieren vindt men vele soorten, die maatschappelijk samenleven. Maar hij onderscheidt zich daarin van de dieren, zooals wij ze tot nu toe bij de uiteenzetting van Darwins leer op het oog hadden, van de dieren, die apart, ieder voor zich, tegen alle andere om hun levensonderhoud vechten. Niet met deze dieren, die zooals de meeste roofdieren afzonderlijk leven en die de modeldieren voor de bourgeois-Darwinisten zijn, maar met de in maatschappijen samenlevende dieren moet men de menschen vergelijken. Het maatschappelijk samenleven is een nieuwe kracht, waar wij tot nu toe nog geen rekening mee gehouden hebben en die nieuwe verhoudingen en nieuwe eigenschappen bij de dieren in het leven roept.

Het is ook geheel verkeerd den strijd om het bestaan voor de eenige, alles beheerschende kracht te houden, die de vormen in de organische wereld schept. De strijd om het bestaan is de hoofdkracht, die het ontstaan van nieuwe soorten verklaart. Maar Darwin zelf wist heel goed, dat nog andere krachten meewerkten om de vormen, de gewoonten en eigenschappen der levende wezens te bepalen. Met name in zijn later werk: „De afstamming van den mensch“ heeft hij uitvoerig de sexuele teeltkeus behandeld en uiteengezet, hoe de wedstrijd van de mannetjes om de wijfjes de oorzaak van de bonte kleuren der vogels en vlinders en de zangstemmen der vogels is geweest. Daar heeft hij ook een hoofdstuk aan het maatschappelijke samenleven gewijd. Veel voorbeelden vindt men daarvan ook in het werk van den bekenden anarchist Kropotkin: „Wederzijdsch dienstbetoon als faktor der evolutie“.*) De beste uiteenzetting van de

*) Kropotkin wijst er op, dat het eerst de Russische volgelingen van Darwin de aandacht op dezen faktor der wederzijdsche hulp gevestigd hebben en hij verklaart dit uit de omstandigheid, dat zij de beste gelegenheid hadden het dierenleven op de onafzienbare steppen waar te nemen. De hoofdoorzaak zal echter wel daarin liggen, dat in Rusland de kapitalistische concurrentie, die maakte dat in West-Europa het idee van een strijd van allen tegen allen niemand vreemd was, het leven nog niet beheerschte en de geest van het dorpskom-

werking van het maatschappelijk leven vindt men in Kautsky's boek: „Ethiek en materialistische Geschiedenisopvatting“.

Wanneer een aantal dieren in een groep, een kudde of een troep samenleven, dan *voeren zij den strijd om het bestaan naar buiten gemeenschappelijk. Binnen een dergelijke groep hoort de strijd om het bestaan op*; tusschen de samenlevende dieren bestaat niet meer een wedstrijd, waarin de zwakke ondergaat. Integendeel, de zwakke geniet precies dezelfde voordeelen als de sterke dieren. Wanneer eenige dieren door hun scherp reuk, hun grootere kracht of hun meerdere ervaring iets vóór hebben boven de anderen, de beste plaatsen vinden om te weiden en de vijanden het beste kunnen afweren, dan hebben zij daar niet persoonlijk voordeel van, maar de geheele groep, ook de minder bedeelde individuen, genieten deze voordeelen mee. Hun aansluiting bij de meer bevoorrechtten heft dus voor de minder bevoorrechte individuen de gevolgen hunner minder gunstige eigenschappen eenigermate op.

Maar het hoofdvoordeel van dit samenleven komt aan *alle leden tezamen ten goede*. De vereeniging van hun aller kracht geeft aan de groep een nieuwe, veel grootere kracht, dan zelfs het sterkste dier afzonderlijk bezit. Door deze vereenigde kracht kunnen weerlooze planteneters de roofdieren afweren en deze wagen geen aanval. Slechts op deze wijze is het mogelijk de jonge dieren genoegzaam te beschermen; het samenleven levert dus aan alle leden belangrijke voordeelen op. Een ander voordeel is dit, dat bij maatschappelijk samenleven een verdeeling van arbeid mogelijk is. Zulke dieren zenden spionnen uit of stellen wachtposten op, die voor de veiligheid zorgen, terwijl alle anderen rustig, zonder zich om iets anders te bekommeren, de gelegenheid om te vreten of te plukken waarnemen en zich

munisme, dat op wederzijdsche hulp berust, de opvattingen van alle maatschappelijke kringen in Rusland nog sterk beïnvloedde. De mensch ziet steeds de natuur door de bril van zijn eigen maatschappelijke verhoudingen.

geheel op de waarschuwingsteekens van de wachters verlaten.

Een dergelijke dierenmaatschappij wordt dus reeds eenigermate een eenheid, een organisme. Natuurlijk blijft de samenhang oneindig veel losser dan tusschen de cellen van een dierlijk lichaam; want de leden blijven volkomen gelijk aan elkander — alleen bij de mieren, de bijen en eenige andere insekten ontstaat een organisch onderscheid — en zij zijn in staat, al is het dan ook onder ongunstiger omstandigheden, afzonderlijk te leven. Maar toch wordt de groep een samenhangend lichaam en er moet een kracht zijn, die de afzonderlijke leden samenhoudt.

Deze kracht vormen *de sociale driften*, de instincten, die de dieren bijeenhouden en zodoende het voortbestaan van de groep bewerken. Elk dier moet het belang van de geheele groep boven zijn eigen belang stellen; het moet instinctmatig steeds zóó handelen, als het voor het bestaan van de groep noodzakelijk is, zonder acht te slaan, op zich zelf. Zoolang als bij den aanval van een roofdier elk der zwakke planteneters slechts aan eigen leven denkt en op de vlucht gaat, zoolang stuift telkens een toevallig samengekomen kudde weer uiteen. Eerst wanneer deze geweldige drift tot zelfbehoud door een nog sterker instinct van bij elkander blijven onderdrukt wordt en het dier zijn eigen leven er aan waagt, eerst dan blijft de kudde bijeen en genieten allen de voordeelen van dit samenblijven. Zelfopoffering, dapperheid, discipline, trouw, nauwgezetheid moeten noodzakelijk op deze wijze ontstaan, want daar waar zij ontbreken, gaat de samenhang verloren en slechts, waar zij krachtig ontwikkeld zijn, blijft hij bestaan.

Deze driften zullen zich in eersten aanleg uit gewoonte en noodzakelijkheid ontwikkeld hebben. Dan zijn zij langzamerhand door den strijd om het bestaan versterkt. „Bij gezellig samenlevende dieren zal zij (de natuurlijke teeltkeus) elk individu voor het heil van de geheele maatschappij geschikt maken, zoodat elk lid voordeel uit deze verandering trekt,” schreef Darwin reeds in zijn „Ontstaan der

Soorten“. Elke kudde van dieren leeft nog steeds in concurrentiestrijd met gelijksoortige andere kudden. De kudde, die zich tegenover de vijanden het beste weet staande te houden, blijft in dezen strijd bestaan, terwijl de slechter uitgerusten te gronde gaan. Nu echter zullen diegene zich het beste staande kunnen houden, waarin de sociale driften het sterkst ontwikkeld zijn. Waar deze zwak zijn, worden de dieren het gemakkelijkst een prooi der vijanden of vinden zij minder goede weideplaatsen. Deze driften worden de gewichtigste en beslissende kenmerken, die den doorslag geven voor het in leven blijven in den strijd om het bestaan. *Daardoor worden de sociale driften door den strijd om het bestaan tot den allerhoogsten graad aangekweekt.*

Dit alles werpt een geheel nieuw licht op de opvattingen van de bourgeois-Darwinisten. Zij beweerden, dat alleen de uitroeijing van alle zwakken in overeenstemming met de natuur is en dat zij noodig is, om een verslechtering van het ras te voorkomen, terwijl bescherming van de zwakken onnatuurlijk is en tot ontaarding leidt. En wat zien wij nu hier? In de natuur zelf, in de dierenwereld vinden wij, dat de zwakken beschermd worden, dat zij zich niet door hun persoonlijke kracht behoeven staande te houden en dat zij niet wegens hun persoonlijke zwakte uitgeroeid worden. En deze inrichting strekt een groep, waarin zij heerscht, niet tot zwakheid, maar tot kracht. De diergroepen, waarin het wederzijdsch hulpbetoon het sterkst ontwikkeld is, houden zich het beste in den strijd om het bestaan staande. Wat bovengenoemde Darwinisten in hun kortzichtige opvatting voor een oorzaak van zwakte houden, blijkt juist omgekeerd een oorzaak van kracht te zijn, waartegen de sterke eenlingen, die eenzaam strijden, niet bestand zijn. Wat naar hun zeggen een gedegenereerd ontaard ras zou zijn, behaalt de overwinning en toont zich in de practijk als het deugdelijkste, het beste.

Hier komt eerst recht aan het licht, hoe kortzichtig, hoe bekrompen en onwetenschappelijk de beweringen en argu-

menten van de bourgeois-Darwinisten zijn. Hun natuurwetten en hun begrippen van het natuurlijke ontleenen zij aan een deel van de dierenwereld, aan de eenzaam levende dieren, waarmede de menschenwereld het minst vergeleken kan worden, terwijl zij de dieren, die onder gelijke omstandigheden als de menschen leven, eenvoudig buiten beschouwing laten. Dat vindt natuurlijk zijn grond in hun eigen levensomstandigheden; juist omdat zij zelf tot een klasse behooren, waarin ieder voor zich tegen zijn concurrenten strijdt, daarom hebben zij zelf slechts oog voor de vormen van den strijd om het bestaan bij de dieren, die met dezen burgelijken concurrentiestrijd overeenkomen. Daarom zien zij den vorm over het hoofd, die juist voor de menschen het belangrijkste is.

Weliswaar zijn zij zich bewust, dat niet alles in de dieren- en menschenwereld meedoogenloos egoïsme is. De burgerlijke geleerden vertellen, dat aan elk mensch zoowel het *egoïsme*, de liefde tot zich zelf, als het *altruïsme*, de liefde tot den naaste, aangeboren is. Maar daar zij den maatschappelijken oorsprong van dit altruïsme niet kennen, weten zij ook niets over de grenzen en voorwaarden van deze gevoelens en het blijven vage ideeën, waarmee zij in de praktijk niets weten te beginnen.

Voor de menschen geldt nu ook alles, wat voor de sociale dieren geldt. Onze aapachtige voorouders en de oermenschen, die zich hieruit ontwikkeld hebben, waren weerloze zwakke dieren, die, zooals bijna alle apensoorten, oorspronkelijk in troepen samenleefden. Hier moesten dus dezelfde sociale driften en gevoelens ontstaan, die zich later bij de menschen tot zedelijke gevoelens ontwikkeld hebben. Dat onze zedelijkheid en moraal niets anders zijn, dan de sociale gevoelens der dierenwereld, is overbekend; ook Darwin sprak reeds van de met hun sociale instellingen in verband staande eigenschappen der dieren, „die men bij de menschen zedelijke eigenschappen zou noemen”. Het verschil ligt alleen in de mate van het bewustzijn;

zoodra de sociale gevoelens aan de menschen zelf klaar bewust worden, krijgen zij het karakter van zedelijke gevoelens. Hier blijkt dus, dat datgene, wat burgerlijke schrijvers dikwijls voor het voornaamste onderscheid tusschen mensch en dier houden, de zedelijke gevoelens, volstrekt niet aan het menschdom in het bijzonder eigen is, maar direct uit de dierenwereld afkomstig is.

In den oorsprong der zedelijke gevoelens ligt reeds opgesloten, dat deze zich niet verder uitstrekken dan over de werkelijke maatschappelijke groepen, waartoe het dier of de mensch behoort. Zij hebben tot praktisch doel deze groep vast bijeen te houden; daarbuiten zijn zij doelloos. Voor een diersoort is de omvang en de aard der maatschappelijke groepen door haar levensomstandigheden bepaald en daardoor steeds ongeveer gelijk. Bij de menschen daarentegen wisselen deze groepen, deze maatschappelijke eenheden, met de economische ontwikkeling en daarmede wisselt ook het geldigheidsgebied der sociale driften.

De oorspronkelijke groepen, de stammen der wilde en barbaarsche volkeren, vormen veel vastere verbanden dan de diergroepen, omdat deze menschelijke groepen niet alleen elkanders concurrenten zijn, maar elkander ook direct bestrijden en beoorlogen. De bekende en bewuste familieverwantschap en de gemeenschappelijke taal maken ook de band nog veel nauwer. Hier is iedere enkeling volkomen op zijn eigen stam aangewezen, zal hij niet hulpeloos te gronde gaan. Hier moeten zich de sociale driften, de zedelijke gevoelens, het opgaan van den enkeling in de gemeenschap tot den hoogsten graad ontwikkelen. In de verdere ontwikkeling van de maatschappij lossen de stammen zich op of worden tot grootere economische eenheden, tot steden en volkeren, verenigd. Nieuwe gemeenschappen zijn dan in de plaats van de oude gekomen en hun leden voeren den strijd om het bestaan, speciaal ook den strijd tegen andere volken, gemeenschappelijk; steeds bepaalt de economische saamhoorigheid den omvang van de menschen-

groepen, waarbinnen de wederzijdsche wedstrijd om het bestaan ophoudt en waarover de sociale gevoelens zich uitstrekken. Aan het einde van het tijdvak der oudheid vinden wij de geheele toenmaals bekende menschheid om de Middellandsche Zee tot ééne eenheid, het Romeinsche wereldrijk, vereenigd. En in dezen tijd ontstaat ook de leer, die de zedelijke gevoelens tot de geheele menschheid uitstrekt en als leerstelling verkondigt, dat alle menschen broeders zijn.

Wanneer wij naar onzen tijd zien, dan vormt de geheele menschheid ekonomisch steeds meer een eenheid, al is het dan ook een zeer losse; in overeenstemming daarmee heerscht een, zij het dan ook meest abstrakt gevoel eener wereldburgerschap, dat zich over alle beschaafde volken uitstrekt. Veel krachtiger is het nationaliteitsgevoel, vooral bij de bourgeoisie, omdat de naties de vaste, elkander bestrijdende groepen der bourgeoisie zijn. Het allersterkste zijn de sociale gevoelens tegenover de klasseggenooten, omdat de klassen de werkelijke maatschappelijke eenheden zijn, binnen welke de voornaamste belangen der menschen dezelfde zijn. Op deze wijze veranderen de sociale groepen en de sociale gevoelens in de menselijke maatschappij, al naar de hoogte van de ekonomische ontwikkeling.

De werktuigen, het denken en de taal.

Het maatschappelijk samenleven met zijn uitvloeisel, de zedelijke driften, is een eigenschap, die de menschen van eenige, maar niet van alle dieren onderscheidt. Daarentegen zijn er eenige andere bijzonderheden, die den mensch scherp van de geheele dierenwereld scheiden, die hem alleen eigen zijn en geen ander dier. Daar is allereerst *de taal*, vervolgens *het redelijk denken*. Ook is de mensch het eenige dier, dat zich *van door hemzelf vervaardigde werktuigen* bedient. Van al deze eigenschappen zijn bij de dieren de eerste kiemen voorhanden, die zich echter bij de menschen tot werkelijke nieuwe, karakteristieke kenmerken ontwikkeld hebben. Vele

dieren beschikken over een stem en kunnen door verschillende geluiden hun bedoelingen kenbaar maken. Maar de mensch alleen heeft dergelijke geluiden als *namen*, die handelingen en dingen aanduiden. Ook de dieren hebben hersens, waarmee zij denken, maar het menscheijk denken heeft, zooals wij nog zullen zien, een geheel nieuw karakter, dat wij met den naam redelijk of *abstrakt denken* aanduiden. Ook de dieren gebruiken levenlooze voorwerpen uit hun omgeving voor bijzondere doeleinden, b.v. om een nest te bouwen; apen gebruiken soms ook stokken of steenen; maar de mensch gebruikt werktuigen, die hij opzettelijk voor dit doel zelf vervaardigt. Deze primitieve sporen in de dierenwereld geven ons de overtuiging, dat de mensch zijn bijzondere kenmerken niet door een wonderschepping, maar door een langzame ontwikkeling gekregen heeft. Het vraagstuk, op welke wijze zich die eerste sporen van taal, denken en werktuiggebruik tot zulke nieuwe, alles beheerschende eigenschappen ontwikkeld hebben als wij bij de menschen aantreffen, omvat het eigenlijke *probleem van de menschwording van het dier*.

Hierbij valt allereerst op te merken, dat de mensch alleen als maatschappelijk dier tot deze ontwikkeling in staat was. Alleenlevende dieren waren daartoe niet in staat geweest. Buiten een maatschappij is een taal evenzoo nutteloos, als een oog in het donker, en moet zij op den duur te gronde gaan. Een taal is slechts in een maatschappij *mogelijk* en ook slechts in een maatschappij *noodig* als middel tot overleg voor haar leden. Alle dieren, die maatschappelijk samenleven, bezitten het een of ander middel om hun bedoelingen uit te drukken, omdat zij anders niet naar een gemeenschappelijk plan zouden kunnen handelen. Bij de oermenschen moeten zich dan die geluiden, waarin zij zich bij de gemeenschappelijke arbeid verstaanbaar maakten, langzamerhand tot namen van bezigheden en dan van dingen ontwikkeld hebben.

Ook voor het gebruik van werktuigen is een maatschappij